
Emine Battal, Kıyametin Gölgesinde: Yeni Dini Hareketler ve Şiddet (Okur Akademi, İstanbul, 2018), 246 s.

Din, insanlık tarihi boyunca var olmuş ve her dönem ihtiyaç duyulan bir olgu olarak varlığını devam ettirmiştir. 19. yüzyılda seküler paradigma çerçevesinde dinin etkisinin azalıp ortadan kalkacağı, cevapsız kalan tüm sorulara bilimin cevap vereceği ön görülmüştü. Ancak 20. yüzyıl başlarından itibaren çeşitli dini oluşumların ortaya çıkması, ön görülen iddiaların aksine din anlayışının tarihsel süreç içerisinde değişebildiğini ancak yok olmadığını dolayısıyla da dinin, farklı formlarda da olsa insan hayatında etkin olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda Yeni Dini Hareketler, sosyoloji, psikoloji, dinler tarihi gibi çeşitli alanlarda inceleme konusu olmuştur. Yeni Dini Hareketler kavramına ilişkin farklı tanımlamalar yapılmış olsa da genel itibarıyla taraftarlarına dini, ruhi ve felsefi bir yaşantı vaat eden birbirinden farklı oluşumları ifade etmek için kullanılmıştır. Bu yeni oluşumların başta ABD olmak üzere özellikle sanayileşmiş seküler Batılı toplumlarda varlıklarını sürdürmeleri dikkat çekmektedir.

Yeni Dini Hareketler, ilk ortaya çıktıkları andan itibaren sahip oldukları inanç ve düşüncelerden dolayı insan hayatını tehdit eden şiddet eylemleri ile gündeme gelmeleri nedeniyle uzmanların ilgisini çekmiştir. Bu açıdan Türkiye ölçeğinde Yeni Dini Hareketler'e yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ancak yapılan çalışmalar içerisinde, değerlendirmesini yapacağımız Emine Battal'ın "Kıyamet'in Gölgesinde: Yeni Dini Hareketler ve Şiddet" başlıklı bu çalışmasının Yeni Dini Hareketler olgusunu şiddet bağlamında ele almasından ötürü ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Söz konusu bu eser, yeni dini oluşumların genel özelliklerinin ve nedenlerinin bilinmesi, şiddet eğilimli

yanlarının tespit edilmesi ve bu alandaki eksikliğin giderilmesi açısından okuyucular için önem arz etmektedir.

Eser, giriş ve sonuç dâhil olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır. Eserin giriş bölümünde Battal, Yeni Dini Hareketler, çeşitli bölgelerde ve dini geleneklerde ortaya çıktığından dolayı inanç ve uygulamaya noktasında farklı nitelikler ihtiva ettiğini belirtmektedir. Böylece, bu yeni oluşumlar hakkında tek tip bir tanımlama yapmanın mümkün görünmediği anlaşılmaktadır. Yazar yine bu bölümde çalışmanın ana hedefini, Batılılar tarafından “büyük beş” olarak tanımlanan beş önemli dini gruptan hareketle onların şiddete yönelik söylemelerini tespit etmek ve bu yapıların şiddeti meşru kılan bir mekanizmaya dönüşüp dönüşmeyeceğini ortaya koymak şeklinde belirlemiştir (s. 18-23).

Çalışmanın birinci bölümünde yazar, Yeni Dini Hareketler’in ve bu hareketlerin şiddet ile ilişkisinin anlaşılabilmesi için öncelikle “şiddet” olgusunu tanımlamaya çalışmaktadır. Yazara göre şiddet, göreceli bir durumdur. Şiddet herhangi bir toplumda yaşam tarzı olarak benimsendiğinde bir sorun olarak algılanmamaktadır. Bu durumda şiddet, her toplumda ve her zaman kötü olarak kabul edilmemektedir. Çünkü her toplumun kendine özgü değerleri vardır. “Bir topluluğun terör olarak gördüğü eylemler, diğer toplum için özgürlük mücadelesi olarak kabul edilebilmektedir.” (s.39). Ardından din ile şiddet ilişkisi açısından kadim, Hint ve Ortadoğu dinlerde şiddet içerikli unsurlara değinen yazar, Hinduizm, Budizm, Sihizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi dinlerde şiddeti çağrıştıran hususları zikretmektedir. Bazı kesimler tarafından İslam dini, “cihat” ayetlerinden hareketle şiddet yanlısı bir din olarak telakki edilmektedir. Ancak burada yazar, “cihat” ile şiddet ilişkisini kuranların bakış açılarının doğru olmadığını, aksine İslam’daki cihat anlayışının zaruri durumlar haricinde uygun görülmediğini, bu sebeple İslam’ın şiddet olgusuna yönelik yaklaşımının diğer dinlerden farklı olduğunu belirtmeyi ihmal etmemektedir (s.50).

Yazara göre, dinlerin tanrı tasavvurları, kutsal metinleri, dünyanın sonuna ilişkin öğretileri ve şehitlik anlayışları ile inananların kendilerini tanrıya adama/kurban etme gibi pratikleri, din mensuplarının şiddet hakkındaki kanaatlerini etkileyebilmektedir (s.51). Din, inandırıcılığı yüksek olması bakımından insanları etkileme özelliğine sahiptir. Bu nedenle şiddete başvuranlar, dini referanslar

üzerinden eylemlerini meşrulaştırma yoluna gitmektedir. Bu bağlamda yazar, bölümün ilerleyen kısımlarında şiddet eylemlerinde bulunan Yeni Dini Hareketler'in birtakım faaliyetlerinden ve söylemlerinden bahsetmektedir. Söz konusu hareketler "devrimci hareketler", "kırılğan hareketler" ve son olarak da "saldırıya uğrayan hareketler" olmak üzere üçlü bir tasnif üzerinden incelenmektedir.

Bu tasnife göre yazar, ilk olarak "devrimci hareketler"i ele alır. Eski İnananlar, Hıristiyan Kimliği, El-Kaide, Hizbullah gibi radikal gruplar, insanları zalimlerden kurtarma niyetiyle hareket ettiklerini belirtirler. Ayrıca bu hareketler, dünyanın sonunu getirecek büyük bir savaşın meydana geleceğine ve böylece iyilerle kötülerin ayrışacağına yönelik bir inancı öne çıkarmaktadır. Dünyada kitlesel kurtuluşu sağlamayı hedef olarak belirmelerinin, devrimci hareketlerin en karakteristik özelliklerinden biri olduğu ileri sürülmektedir (s. 78-80).

Bir diğer kategori olarak zikredilen "kırılğan hareketler" de ise, öteki anlayışı yoğun olarak işlenmektedir. Bu açıdan hareket üyelerin, grup içerisinde meydana gelen zayıflıkları önleme ve hareketin kurucu liderinin otoritesini koruma misyonuna sahip oldukları düşüncesinden hareketle şiddet eylemlerine başvurdukları görülmektedir. Ancak uyguladıkları şiddet, başkalarını öldürme şeklinde tezahür ettiği gibi intihar eylemleriyle de karşımıza çıkabilmektedir. Yazar bu kategori için, Halkın Tapınağı, Güneşin Tapınağı, Aum Shinrikyo ve Cennetin Kapısı hareketlerini örnek vermektedir. Son kategoriyi oluşturan "saldırıya uğramış hareketler" ise, tüm Yeni Dini Hareketler'in şiddetin başlatıcısı olduğu yönündeki genel kabulün aksine şiddete maruz kalan oluşumları kapsamaktadır. Bu oluşumlar, devlet tarafından saldırıya uğramaları nedeniyle çeşitli şiddet içeren yöntemlere başvurdukları söylenmektedir. Dolayısıyla yazar, tüm dini oluşumların aynı kategoride değerlendirilemeyeceğinin altını çizerek, bu oluşumların kendi içerisinde farklılıklar ve istisnai durumlar gösterebileceğini gözler önüne sermektedir (s.80-82).

Eserde, birinci bölümün son kısmını oluşturan aynı zamanda çalışmanın ana esasını ortaya koyan "büyük beş" dini gruba yer verilmektedir. Beş büyük hareketler içerisinde Halkın Tapınağı, Branch Davidian, Güneş Tapınağı, Cennetin Kapısı ve Aum Shinrikyo yer almaktadır. Söz konusu bu yeni oluşumlar birtakım şiddet

içerikli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Yazar, kırılğan hareketler kategorisinde yer alan Branch Davidian üyelerinin, grup içerisindeki cinsel şiddet uygulamalarına, yine bu hareketin FBI ve ATF ekipleri ile olan çatışmalarına, ayrıca dünyanın sonuna ilişkin inanışlarından dolayı geçici bedenden kurtulabilmek için intihar girişimleri ile gündeme gelen Güneş Tapınağı ve Cennetin Kapısı gibi kimi hareketlerin faaliyetlerine ayrıntılı olarak değinmektedir (s. 82-110).

Eserin ikinci bölümünde yazar Yeni Dini Hareketler'i, şiddete yer verip vermedikleri ve şiddet söylemlerinin hangi temele dayandığı soruları eşliğinde sözlü ve yazılı yaklaşımlardan hareketle incelemektedir. Yazar, özellikle hareket mensuplarının bizzat liderler tarafından intihara sevk edildiklerini vurgulamaktadır. Daha sonra şiddet faktörlerine değinen yazar, hareketlerin şiddet eylemlerinin temelinde dini, dünyevi, iç, dış, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal gibi pek çok etmen olduğunu belirtmektedir (s. 126). Bu bölümde, Yeni Dini Hareketler ve şiddet ilişkisi bağlamında ortak olan bazı hususları, "Binyılcı-apokaliptik inançlara sahip olma, karizmatik bir lider tarafından yönlendirilme, mevcut her şeyi iyi kötü düalizmi çerçevesinde açıklama ... dış dünyadan tamamen soyutlanma, hükümetin düşmanlığına maruz kalma, baskı ve zulüm görme" şeklinde sıralamaktadır (s.127). Bu ortak hususlar teolojik, sosyal ve kültürel, ekonomik ve siyasal faktörler başlıkları altında detaylandırılarak açıklanmaktadır.

Çalışmanın sonuç bölümünde yazar, önceki iki bölümde ele aldığı konuların karşılaştırmalı bir değerlendirmesine yer vermektedir. Battal, şiddetin Yeni Dini Hareketler'in evrensel bir karakteri olmadığını, özellikle karizmatik bir lider tarafından yönlendirilen ve apokaliptik inanç sistemi taşıyan, düalist düşünceyi benimseyip kendilerini toplumdaki soyutlayan grupların şiddete eğilim gösterdiğini söylemektedir. Ayrıca, şiddete yönelen Yeni Dini Hareketler'in, eylemlerini meşrulaştırmak için çeşitli söylemler geliştirdiğini, bir dini oluşumun şiddete yönelmesinde birden fazla faktörün etkili olduğunu da belirtmektedir. Burada yazar, önemli bir hususa da açıklık getirmektedir. Ona göre, yerli olmayan hareketlerin Türkiye'de bir sorun teşkil etmediği yönündeki algı doğru değildir. Çünkü Yeni Dini Hareketler olarak isimlendirilen yapıların yanı sıra birtakım yerli ve geleneksel dinler içerisinde ortaya çıkan dini oluşumlar, başlangıçta barışçıl söylemler ile yola çıkıp zamanla şiddete teşvik edici söylem ve uygulamalarda bulunarak

tehlikeli yapılar olarak karşımıza çıkabilmektedir. Müellif, yakın tarihte ülkemizin şahit olduğu FETÖ'yü bunun örneği olarak sunmaktadır (s.217-223).

Battal'ın bir bütünlük içinde Yeni Dini Hareketler'i genel hatlarıyla özetlediği ve bu hareketlerin şiddet ile ilişkisini incelediği çalışmasının konuya ilgi duyan okuyucunun ihtiyacını karşılayacak nitelikte olduğunu söylememiz mümkündür. Özellikle ülkemizde yeni dini oluşumlar hakkında yapılan çalışmaların sınırlı olması, eseri değerli kılmaktadır. Ancak yazarın, zaten şiddet ile bağlantısı olduğu bilinen "büyük beş" hareketle çalışmasını sınırlandırması, günümüzde şiddet ile ilişkisi olan veya şiddet eğilimine sahip yeni yapılanmalar hakkında kapsamlı yeni çalışmalara olan ihtiyacı gündeme getirmektedir. Bunu belirtmemizin temel nedeni ülkemizde yeni dini oluşumlar hakkındaki çalışmaların çoğunun benzer ve yerli olmayan hareketler üzerinden yapılmasıdır. Bu bağlamda gerek ülkemizdeki ve gerekse İslam dünyasındaki yeni oluşumların araştırılması önem etmektedir. Genel olarak yazar, sade ve açık bir üslup kullanarak, okuyucuları sıkımayacak şekilde doyurucu bilgiler sunmaktadır. Ayrıca yazarın bu çalışması, Yeni Dini Hareketler konusunu çalışacak araştırmacılar için de önemli bir kaynak niteliğindedir.

Ümeyye AYDIN

(Yüksek Lisans Öğrencisi,
Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Din Bilimleri Anabilim Dalı)